



Article Information

Article Type: Research Article

This article was checked by iThenticate.

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17121/ressjournal.3542>

ArticleHistory:

Received

28/03/2024

Accept

23/05/2024

Available

online

24/05/2024

VERB CONJUGATION AND CHARACTERISTICS OF THE MOUTH OF AMASYA

AMASYA AĞZININ FİİL ÇEKİMİ VE ÖZELLİKLERİ

Bekir Başalan¹

Abstract

Amasya has hosted different civilizations throughout history, such as the Hittites, Phrygians, Lydians, and Persians. Amasya, which was an important city center during the Anatolian Seljuk period, became a sanjak center under the Ottoman Empire. After the republic was declared, it became a province in 1924. Dialects express an important cultural richness, and satisfactory information cannot be reached without scientific studies on them. Although dialect studies have been carried out in the Amasya region in recent years, it is observed that it is not sufficient. In this study, the dialects spoken in the Amasya region were compiled from interviews with people living in different districts and villages of Amasya and the Amasya dialect was examined in terms of morphology, shape and tense suffixes, and modal suffixes. Personal attachments in reviews; As first person suffixes and second person suffixes, tenses of verbs in shape and tense suffixes were evaluated as past tense seen, learned past tense, present tense, future tense and present tense. The modal suffixes are; It has been dealt with imperative-request, conditional and necessity modal, and usage examples have been embodied by explaining with examples in first, second and third person singular and plural.

Keywords: Amasya, dialect, Amasya dialect, verb conjugation.

Özet

Amasya tarih içerisinde Hitiler, Frigler, Lidyalılar, Persler gibi farklı uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır. Anadolu Selçuklular döneminde önemli bir kent merkezi olan Amasya, Osmanlı İmparatorluğu yönetiminde sancak merkezi olmuştur. Cumhuriyet ilan edildikten sonra ise 1924 yılında il olmuştur. Ağızlar kültürel açıdan önemli bir zenginliği ifade etmekte olup, üzerinde bilimsel çalışmalar yapılmadan tatminkar bilgilere ulaşılamamaktadır. Amasya yöresine yönelik son yıllarda ağız çalışmaları yapılsa da yeterli düzeyde olmadığı gözlenmektedir. Bu çalışmada Amasya yöresinde konuşulan ağızlar, Amasya'nın farklı ilçe ve köylerinde yaşayan kişilerle yapılan görüşmelerden derlenmiş ve Amasya ağızı şekil bilgisi, şekil ve zaman ekleri, kip ekleri açısından incelenmiştir. İncelemelerde şahıs ekleri; birinci tip şahıs ekleri ve ikinci tip şahıs ekleri olarak, şekil ve zaman eklerindeki fillerin zaman çekimleri görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman ve geniş zaman olarak

¹ Yeni Türk Dili Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, bekir_basalan@hotmail.com. ORCID: 0000-0003-3317-6582

değerlendirilmiştir. Kip ekleri ise; emir-istek, şart ve gereklilik kipleri üzerinden ele alınmış, kullanım örnekleri birinci, ikinci ve üçüncü tekil ve çoğul şahıs üzerinden örneklerle açıklanarak, somutlaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Amasya, ağız, Amasya ağızı, fiil çekimi

GİRİŞ

Ağzın sözlük tanımı; “Aynı dil içinde ses, şekil, söz dizimi ve anlamca farklılıklar gösterebilen, belli yerleşim bölgelerine veya sınıflara özgü olan konuşma dili”dir (TDK, 2022). Ergin (2009: 10) ağızı: “Bir şive içinde mevcut olan ve söyleyiş farklarına dayanan küçük kollara, bir memleketin çeşitli bölge ve şehirlerinin kelimeleri söyleyiş bakımından birbirinden ayrı olan konuşmalarına verdiğimiz ad” olarak tanımlamıştır. Ağız çalışmaları ise ağızların; ses, şekil ve cümle alanındaki özelliklerini inceleyen, belirleyen ve sınıflandıran bilim dalı olarak nitelendirilmektedir (Üstün, 2008: 13).

Tarihte ağız çalışmalarına yönelik ilk çalışmaların metin derlemeleriyle başladığı bu derlemelerin, Türk lehçe ve ağızların özelliklerinin belirlenmesi ve kelime varlığının tesbit edilmesinin yanında sözlü edebiyatın da kayıt altına alınmasını taşıdığı belirtilmektedir (Gürsoy-Naskali, 2000: 17). Anadolu ağızlarına yönelik ilk çalışmanın A. Maksimov tarafından yapıldığı, sonrasında ise J. Thury, I. Kunoš, M. Hartmann, K. Foy, V. Pisarev, L. Bonelli, F. Giese, F. Vincze gibi araştırmacıların Anadolu ağızına yönelik çalışmalar yaptığı ifade edilmektedir (Korkmaz, 1995:99). Anadolu ağızları üzerine ilk çalışmayı 1940’lı yıllarda gerçekleştiren Türk araştırmacı Ahmet Caferoğlu’dur. Caferoğlu daha sonra yapılan ağız çalışmalarına öncülük yapmıştır. Anadolu ağızlarına yönelik ilk doktora çalışmasını Zeynep Korkmaz 1950 yılında Güney-Batı Anadolu Ağızları (Sesbilgisi)” başlığında hazırlamıştır. 1956 yılında kitap haline getirilen tez, transkripsiyondan kaynak kişi seçimine kadar bilimsel bir çizgide olup Türkiye’deki ağız araştırmalarına önemli bir katkı sağlamıştır (Akar, 2006: 40)

Günümüzde ağız çalışmalarına olan ilgi artmış olsa da il ve ilçelerin ağız çalışmaları tamamlanmamıştır. Güler (2012) ağız çalışmaları üzerine yapılan lisansüstü çalışmaları incelediği araştırmasında Türkiye’deki 19 il üzerine ağız çalışmasının hiç yapılması, 852 ilçeden ise sadece 135’inin ağız çalışmasının yapıldığını saptamıştır. Güler’in araştırmasından günümüze 10 yıl geçmiş olması, bu sürede ağız çalışmalarının da devam ettiği gözönüne alındığında, Türkiye’de ağız çalışmaları üzerine gelişmelerin kaydedildiği öngörülmektedir.

Yapılan literatür taraması sonucunda Amasya ağızına yönelik üç farklı yüksek lisans tezine ve dört makalenin ve bir bildirinin yapıldığı görülmüştür. Yapılan bu bilimsel çalışmaların üçü Güler’in (2012) araştırmasından sonra gerçekleşmiştir. Bu durum Türkiye’de ağız çalışmaları üzerine gelişmelerin kaydedildiği öngörüsünü de amasya ağızı özelinde doğrular niteliktedir.

Amasya ağızına yönelik yapılan ilk yüksek lisans tezi 1998 yılında Yusuf Avcı tarafından hazırlanan Amasya Aydınca Ağızı (İncelme-Metinler-Sözlük) başlıklı yüksek lisans tezidir. Sözkonusu çalışmada Amasya Aydınca ağızı ses bilgisi (fonetik), şekil bilgisi (Morfoloji) açısından ele alınarak incelenmiştir. Aydınca’nın ağız özelliklerinin Orta Anadolu ağızları ile birçok yönden benzerlik gösterdiği belirtilmiştir.

Amasya ağızına yönelik yapılan ikinci yüksek lisans tezi 2003 yılında Tefik Pekacar tarafından “Suluova Ağızları” başlığında ele alınmıştır. Lakin bu yüksek lisans tezinin kaydına yükseköğretim kurumu tez veri tabanından ulaşılrken, tam metnine ulaşılmadığı için bu çalışmada faydalanılamamıştır.

Amasya ağzına yönelik üçüncü yüksek lisans çalışması Ebru Silahşör tarafından 2011 yılında hazırlanmıştır. Çalışmada Amasya il merkezine bağlı seksen köyde ağız özelliklerine sahip insanların ses kayıtları alınarak derleme çalışmaları yapılmış ve Amasya merkez ağzı; ses bilgisi açısından incelenmiştir.

Amasya ağzına yönelik ilk makale yine Ebru Silahşör tarafından 2010 yılında Amasya merkez ağzının ses bilgisi özelliklerine yönelik yapılmıştır. Amasya merkeze bağlı beş köyün esas alındığı çalışmada ses bilgisi incelemeleri gerçekleştirilmiştir.

Amasya ve yöresi ağızlarına yönelik bir başka çalışma Mehmet Dursun Erdem ve Ebru Silahşör tarafından 2012 yılında gerçekleştirilen ve I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu'nda sunulan bildirdir. Çalışma 2008-2010 yılları arasında Amasya'ya bağlı 373 yerleşim biriminden 262 farklı kayıt incelenerek yapılmıştır. Çalışmada yapılan derlemelerde özellikle yaşlı kadınların seçilmesine özen gösterilmiş, bölgenin ağız yapısını detaylı olarak incelemek için farklı konular üzerinden derlemeler yapılmıştır.

Amasya ağzında içeren başka bir çalışma Sadi Hıncal Nakiboğlu tarafından 2017 yılında "Amasya, Çorum, Tokat İlleri Ağızlarında Kullanılan Bir Seslenme Edatı : "Hêri" başlığında gerçekleştirilmiştir. Makalede bu illerdeki bireylerin günlük konuşmalarında sıklıkla "hêri" edatına yer verdikleri saptanmıştır.

Amasya ağzına yönelik yapılan diğer bir çalışma 2018 yılında Sibel Murad ve Esra Güneş tarafından gerçekleştirilmiştir. Makalede Amasya ve yöresinden derlenen horâ çir-, basuruklu, parla-, gıncıdamaz gağrı, bamyanın oynaşı, bekçe git-, yelik, kepir / keper/kepür / keperük, aħşamaştanı / sabaħaştanı / aħşamaştâ / sabaħaştâ gibi birkaç sözcük ve söz öbeği üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır.

Amasya ağzına yönelik en güncel çalışma ise Kürşat Efe tarafından Derleme sözlüğünde yer alan Amasya'ya ait sözcüklerin sözcük ve ad bilimi ölçütlerine göre sınıflandırdığı, 2022 yılı Eylül ayı sonunda yayınlanan makaledir.

Bu çalışmada ise literatürde yapılan çalışmalardan farklı olarak Amasya ağzı şekil bilgisi, şekil ve zaman ekleri, kip ekleri açısından incelenmiştir.

2. Şekil Bilgisi

2.1. Fiil Çekimi

2.1.1. Şahıs Ekleri

2.1.1.1. Birinci Tip Şahıs Ekleri

Zamir kaynaklı şahıs ekleridir Şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman, öğrenilen geçmiş zaman, istek ve gereklilik çekimlerinde kullanılır. İkinci teklik ve çokluk şahıs çekiminde genellikle "ñ" kullanılır ve ek sonunda "z>s" değişmesi vardır. Üçüncü teklik şahıs çekimi eksiz yapılıdır, çokluk şahıs çekiminde ise bazı durumlarda ek sonunda "-r" sesi düşmektedir. Birinci tip şahıs eklerinin çekimi şöyledir:

	Teklik	Çokluk
1.Şahıs	-m/-im/-ım/-um/-üm	-g/-ğ/-k/-ğ
2.Şahıs	-ñ/-siñ/-sıñ/-añ/-iñ/-iñ süñüs/-señis/-sañıs/-süñüs/-siñis	-sıñıs/-ñus/-
3.Şahıs	Ø	-lar/-ler/-la

Birinci Teklik Şahıs: alırım,biliyom,içiyom,yaparım,gelürüm

İkinci Teklik Şahıs: getsiñ,goyarsıñ,diyoñ,almışıñ

Üçüncü Teklik Şahıs: alu,gelü,çāru

Birinci Çokluk Şahıs: yaparuk,büşürüyoğ,duruyyoğ,baħaħ

İkinci Çokluk Şahıs: dutduñus,bilüsünüs,gidersiñis

Üçüncü Çokluk Şahıs: gelmişler,yapıyola

2.1.1.1.2 İkinci Tip Şahıs Ekleri

İyelik kaynaklı şahıs ekleridir. Görülen geçmiş zaman,geçmiş zaman ve şart çekimlerinde kullanılır. Standart Türkiye Türkçesi Birinci çokluk şahıs çekiminde kullanılan ek “-k” iken Amasya ağzında bu ek “-g/-ğ/-h” şeklinde kullanılır. İkinci teklik ve çokluk şahıs çekimlerinde “ñ” kullanılır. Üçüncü teklik çekimi eksizdir. Çekimi şöyledir:

Tablo 1. İkinci teklik ve çokluk şahıs çekimleri

	Teklik	Çokluk
1.Şahıs	-m	-g/-ğ/-h
2.Şahıs	-n/-ñ nıs/-ñız/-ñuz,/ñis	-nis/-ıñız/-nus/-
3.Şahıs	Ø	-lar/-ler

Birinci Teklik Şahıs: girdim, evlendim, büzüldüm

İkinci Teklik Şahıs: göreydiñ, yapsan, gelüdüñ

Üçüncü Teklik Şahıs: olsa, goşdu

Birinci Çokluk Şahıs: biraħduħ, derdiğ

İkinci Çokluk Şahıs: dursaydıñız, getirmeseydiniz, gelsenenis, geldiñis

Üçüncü Çokluk Şahıs: getüdüler

2.1.2 Şekil ve Zaman Ekleri

2.1.2.1. Fiillerin Basit Zaman Çekimleri

2.1.2.1.1 Zaman Ekleri

2.1.2.1.1.1 Görülen Geçmiş Zaman

İyelik kökeni şahıs ekleriyle çekilen bu zaman ekleri -dı,-di,-du,-dü şeklinde kullanılmakta ve yöre ağzında ünlü uyumuna girdiği görülmektedir. Birinci çokluk şahıs çekiminde Standart Türkiye Türkçesinden farklı olarak ek sonunda “-k>-ğ,-k>h” değişimleri (çalışduğ,yapduħ) vardır. İkinci teklik ve çokluk şahıslarda nazal n kullanımının (gördün,verdin) olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Görülen geçmiş zaman çekimleri

	Teklik	Çokluk
1.Şahıs	-dim/-dum/-düm/-dım	-duğ/-düg/-düg/-duh/-dik
2.Şahıs	-dün/-duñ/-dın/-dın	-duñus/-dınız
3.Şahıs	-du/-dı/-di/dü	-diler/-düler/-dılar/-dular

Birinci Teklik Şahıs: girdim, evlendim, büzüldüm, bildim, yaptım, diyodum

İkinci Teklik Şahıs: öldün, didiñ, vardıñ,

Üçüncü Teklik Şahıs: vardı, oldu, giyerdi, oynardı, guşanudu, buldu, gederdi,

Birinci Çokluk Şahıs: bırağduğ, satduğ, getürdüğ, bırağduh, goşuyoduğ, içdik

İkinci Çokluk Şahıs: dursaydınız, dutduñus

Üçüncü Çokluk Şahıs: gömdüler, etdiler, çıhardular, yaptılar

Olumsuz Çekim: yollamadı, goymadı, dimedüğ, çıharmaduğ

2.1.2.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Öğrenilen geçmiş zaman ekleri -miş,-miş,-muş,-müş şeklinde kullanılmakta ve ekin ünlüsü ünlü uyumuna uymaktadır. (görmüş, vermişler, yapmışuh) İkinci teklik ve çokluk şahısta nazal n kullanımını devam ettirmektedir. (galmışın)

Tablo 3. Öğrenilen geçmiş zaman çekimleri

	Teklik	Çokluk
1.Şahıs	-mişim/-mişim /-muşum	-muşuğ/-mişuğ/-muşuh
2.Şahıs	-mişin/-mişin	-mişiniz/-mişiniz
3.Şahıs	-miş/-muş/-müş/-miş	-mişlar/-mişler/-müşler

Birinci Teklik Şahıs: oğumuşum, yapmışım, gelmişim

İkinci Teklik Şahıs: atmışın, içmişin

Üçüncü Teklik Şahıs: gelmiş, dimiş, yapmış, oğumuş

Birinci Çokluk Şahıs: dimüşüğ, toplamışuğ

İkinci Çokluk Şahıs: getmişiniz, yahmışınız

Üçüncü Çokluk Şahıs: dağıtmışlar, demişler, gömmüşler, getmişler, getürüyolarmış

Olumsuz Çekim: gelmemiş, dimemiş, gitmemişler

2.1.2.1.3. Şimdiki Zaman

Şimdiki zaman eki yöre ağzında -yo,-ye,-yü,-yó,-y,-yâ,-yi şekilleriyle kullanılmaktadır. Ancak yöre ağzında en çok kullanılan şekli -yó'lu biçimidir. (oluyó,gediyó,temuzluyó) Şimdiki, zamanın en çok kullanılan şekli olan -yó'lu kullanımlarda ünlü daralması meydana gelmektedir. (gediyó)

Tablo 4. Şimdiki zaman çekimleri

	Teklik	Çokluk
1.Şahıs	-yom/-yoğ	yóm yoğ/-yo/-
2.Şahıs	-yoñ/-yoduñ/yosuñ	-yoñus/-yoñuz
3.Şahıs	-yo,-y,-yâ,-yó,-yi,yü	-yolar/-yola/-yelar/-yela

Birinci Teklik Şahıs: duruyom, biliyom, doğradıyom, diyóm

İkinci Teklik Şahıs: gonusuyoñ, diyoñ, yazıyosuñ, diyoduñ

Üçüncü Teklik Şahıs: diyo, gonusuyo, çalışıyo, getürüyo, çözüyo, gediyo, garşulayü

Birinci Çokluk Şahıs: seçmiyoğ, satmıyoğ, topluyoy, yapıyoy, gidıyoğ

İkinci Çokluk Şahıs: bariyoñuz, geliyoñuz

Üçüncü Çokluk Şahıs: yapıyoła, gonusuyolar, gediyoła, baħıyoła, ekiyelar, gidıyoła

Olumsuz Çekim: bilinmiyo, baħmıyoñuz, bilmiyom, seçmiyoğ

2.1.2.1.4. Gelecek Zaman

Standart Türkiye Türkçesinde “AcAk” şeklinde olan bu ek Amasya ağzında “AcAk” ekinden sonra ünlü ile başlayan bir ek geldiğinde ek sonundaki “-k” nin düşer ve yanındaki ünlüyü uzatır. (kesecâdı) Amasya ağzında kesin bir kurala bağlanmayan ek sonunda “-k>-ğ,-k>-ğ,-k>-g”değişmesi vardır.(diyeceğ,büşürücöğ,geleceg) Birinci teklik şahıs,ikinci teklik ve çokluk şahıs çekimlerinde ikincil uzun ünlü görülmektedir.(soracâdım,gedecân) İkinci teklik ve çokluk şahısta nazal ne kullanımı devam etmekte ve ikinci ve üçüncü teklik ve çokluk şahıs çekimlerinde gelecek zaman ekinin ünlü uyumuna girmediği durumlar tespit edilmiştir. (evlenecâñ, verecâm) Zaman zaman üçüncü çokluk şahıs çekimlerinde şahıs eki sonundaki “-r” sesinin düştüğü görülür.

Tablo 4. Gelecek zaman çekimleri

	Teklik	Çokluk
1.Şahıs	-acâm/-ecâm/-ece/-acâ	-eceğ/-acoğ/-acuğ/-icig/cõğ
2.Şahıs	-ceñ/-acâñ/-câñ/-icâñ/-cân/-acâ/- ecē	-câñız/-ecēnis
3.Şahıs	-acağ/-eceg/-aca/-acağ/-iceg	-acağlar/-acağla/-cegle
	/-ecek/-eciğ/-icağ/-cõğ	

Birinci Teklik Şahıs: annadâcâm, yapacâdım,

İkinci Teklik Şahıs: netceñ, ölecâñ, alacâsañ, gidicâñ, yaşicân, dökecemişin

Üçüncü Teklik Şahıs: baharaca, olacağ, geleceg, düşiceg, çekecek, nolıcağ, dolaşacağ

Birinci Çokluk Şahıs: göturecöğ, çalışacoğ, yapacuğ, içiçig, oturacõğ, alacõğ

İkinci Çokluk Şahıs: ölecâñız, gidecâñız goturecēnis

Üçüncü Çokluk Şahıs: yaħacağlar,alacağlar, annadacağla, çevürecegle

Olumsuz Çekim: yapmıyacâm, kesilmiceg, olmıcağ

2.1.2.1.5. Geniş Zaman

Amasya ağzında geniş zaman eki Standart Türkiye Türkçesi ile benzerlik göstermektedir. Standart Türkiye Türkçesinden farklı olarak ikinci teklik ve çokluk şahıslarda nazal n kullanımının devam ettiği görülmektedir. (dökersin,alırsın) Üçüncü çokluk şahıs çekimlerinde ise sonu -r ile biten ek, gerileyici benzeşme sonucunda /r/ sesi /l/ sesine dönüşmektedir. (içeller,oynullar)

Tablo 5. Geniş zaman çekimleri

	Teklik	Çokluk
1.Şahıs	-arım/-erim/-urum	-ruk/-rük/-ruğ/-ruğ
2.Şahıs	-r /-rsiñ/-rsiñ	-rsiñiz
3.Şahıs	-ar/-er/-ür	-ller/-rler/-llar

Birinci Teklik Şahıs: keserim, oğutdururum, asarım

İkinci Teklik Şahıs: güder, yaparsın, dirsiñ

Üçüncü Teklik Şahıs:: oynar, çeker, güder

Birinci Çokluk Şahıs: keseruğ, toplaruk, outdururuğ

İkinci Çokluk Şahıs: oynarsıñız, bağlarsıñız

Üçüncü Çokluk Şahıs: yiğallar, deller, dirler

Olumsuz Çekim: Olumsuz şekli “-maz/-mez” eki ile yapılır (dimezler). Birinci teklik şahısta ekin sonundaki ünsüz düşer ve “-ma/-me” şeklinde kullanılır (dimezler, oğutdurmam, bilmem).

2.1.3 Kip Ekleri

2.1.3.1 Emir-İstek

Amasya ağzında emir-istek çekiminde birinci teklik şahısta ünsüz ile biten fiilden sonra -im, -ım, ünlü ile biten fiillerden sonra -yım, -yim, -yum, -yüm ekleri kullanılır. (diyim, ne biliyim)

Tablo 6. Kip çekimleri

	Teklik	Çokluk
1.Şahıs	-yım/-ım/-im/-yüm/-yum	-ağ/-eğ/-ek
2.Şahıs	Ø (Metinlerden tespit edilememiştir.)	-un/-iñ/-iñ/-n
3.Şahıs	-e/-a/-sın/-siñ	-e/-a/-sınlar/-sinler/-señiz

Birinci Teklik Şahıs: doğradıyım, yapım, görüyüm, dutuyum, gidiyim

İkinci Teklik Şahıs:

Üçüncü Teklik Şahıs: gele, yapsın, oğusun, yisiñ

Birinci Çokluk Şahıs: gelek, göreğ, bağağ

İkinci Çokluk Şahıs: alıñ, için, diyin, söyleyin

Üçüncü Çokluk Şahıs: gelsinler, istesenez, yapsınlar

Olumsuz Çekim: yapmayım, gelmiyek, yapmasın, gelmesinler, oturmuyalım, bahmıyağ

2.1.3.2.Şart

Amasya ağzında şart eki Standart Türkiye Türkçesinde olduğu gibi -sa/-se şeklindedir. Şart çekiminde de ikinci teklik ve çokluk şahıs çekimlerinde nazal n kullanımının devam ettiği görülmektedir. (gelirsen, gitseniz)

Tablo 7. Şart kip çekimleri

	Teklik	Çokluk
1.Şahıs	-sam/-sem	-sağ/-seğ
2.Şahıs	-sañ/-señ	-sañız/-sañanız
3.Şahıs	-sa/-se	-salar

Birinci Teklik Şahıs: gitsem, oğusam

İkinci Teklik Şahıs: yapsan, toplasañ

Üçüncü Teklik Şahıs: alsa, içse

Birinci Çokluk Şahıs: gitseğ, açsağ

İkinci Çokluk Şahıs: yapsañanız, baksañanız

Üçüncü Çokluk Şahıs: binseler, yazsalar, añlasalar

Olumsuz Çekim: olmasa, içmese

2.1.3.3. Gereklilik

Amasya ağzında gereklilik eki Standart Türkiye Türkçesinden farklı olarak yuvarlaklaşmış şekilde kullanılmaktadır.(yapmaluyum,dimelü) İkinci teklik ve çokluk çekimlerinde nazal n kullanımının devam ettiği görülmektedir.

Tablo 7. Şart kip çekimleri

	Teklik	Çokluk
1.Şahıs	-maluyum/-melüyüm	-maluyug/-melüyük
2.Şahıs	-malusuñ/-melüsüñ	-malusuñuz/-melüsüñüz
3.Şahıs	-malu/-melü	-melüler

Birinci Teklik Şahıs: gelmelüyüm, oğumaluyum

İkinci Teklik Şahıs: içmelüsüñ

Üçüncü Teklik Şahıs: almalı, gitmelü

Birinci Çokluk Şahıs: yapmaluyug

İkinci Çokluk Şahıs: açmalusuñuz

Üçüncü Çokluk Şahıs: yimelüler

Olumsuz Çekim: içmemelüsüñ, atmamalu

3. SONUÇ

3.1. Leyla Karahan'ın (2017:117) Anadolu ağızları tasnifine göre Amasya ili ağızları Batı Grubu Ağızları içinde VI. alt grupta değerlendirilebilir.

3.2. Eski Anadolu Türkçesi'nin karakteristik özelliği olan nazal n (ñ) Amasya ağzında korunmaktadır. (yapıyoduñ,geldiñis)

3.3. Amasya Ağızı fiil çekiminde I. Tip ve II. Tip şahıs eklerinde I.çokluk şahıs için Standart Türkiye Türkçesinden farklı olarak “-g/-ğ/-h” (büşürürüg,bırağduğ) ve II. Teklik ve çokluk şahıslarda nazal n (ñ) (goyarsıñ, göreydiñ, dursaydıñız) kullanılmaktadır.

3.4. I. tip şahıs eklerinde II. Çoğul kişide “zs” değişmesine bağlı olarak “-sıñıs,-ñus,-suñus,-sañıs,-siñıs” (dutduñus,bilüsüñüs) ekleri kullanılmaktadır.

- 3.5.** Görülen geçmiş zaman ve Öğrenilen geçmiş zaman da II. Teklik ve çokluk şahıslarda nazal n (ñ) kullanımı (atmışñ,öldüñ,getmişñ) vardır.
- 3.6.** Şimdiki zaman eki Amasya ağzında tek şekilli değildir. Şimdiki zaman eki yöre ağzında en çok -yo,-ye,-yü,-yò,-y,-yà,-yi şeklinde kullanılmaktadır.(dutuy,götürüye,ekiliye,olmıya,diyi) Ancak yöre ağzında en çok -yo'lu şekli kullanılmaktadır.(oluyo,soruyo,geliyor)
- 3.7.** Şimdiki zaman I. Teklik ve çokluk şahıslarda ek sonunda ki “-r”genellikle “-m/-ğ/-h”(duruyom, yiyog,topluyoh) II. Teklik ve çokluk şahıslarda ise nazal ne (ñ) (diyoyñ,yazıyosuyñ) olarak kullanılır.
- 3.8.** Gelecek zaman eki standart Türkiye Türkçesindeki “AcAk” ekinden farklı olarak I.teklik ve çokluk şahıslarda sondaki “k”sesi bazı zaman düşmekte,bazı zamanlar ise “-ğ/-h/-g” ye.(çalışacoğ,ânadacağ)dönüşmektedir. II. teklik ve çokluk şahıslarda ise “k” yerine yaygın olarak “ñ”(ölecâñ,netceñ) kullanılır.
- 3.9.** Gelecek zaman teklik ve çokluk şahıs çekimlerinde ikincil uzun ünlüler görülmektedir. (alacoh,inecê, goturecênis,çihardacâñ)
- 3.10.** İkinci ve üçüncü teklik ve çokluk şahıs çekimlerinde gelecek zaman ekinin ünlü uyumuna uymadığı durumlar görülmektedir. (diyecâñ,evlenecâñ)
- 3.11.** Geniş zaman üçüncü çokluk şahıs çekimlerinde sonu “-r” ile biten ek gerileyici benzeşme ile /r/ sesi /l/ sesine dönüşmektedir. (yihallar,gollar,hazıllar)
- 3.12.** Amasya ağzında gereklilik eki yuvarlaklaşmış şekilde kullanıldığı görülmektedir. (yapmalu,eşmelü,kesmelü)

KAYNAKÇA

- AKAR, A. (2006). “Ağız Araştırmalarında Yöntem Sorunları”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 1(2), 37-53.
- AVCI, Y. (1988). *Amasya Aydınca Ağzı (İnceleme- Metinler- Sözlük)*. Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.
- AY, Ö. (2009). *Türkiye Türkçesi Ağzılarında FİİL Çekimi*, Ankara: TDK Yayınları.
- DEMİR, N. (2009). *Ağız Dökümantasyonu Niçin Gereklidir?* , Türkiye Türkçesi Ağzıları Çalıştayı Bildirileri, ,s.183-191
- EFE, K. (2022). “Derleme Sözlüğü’ne Göre Amasya Söz Varlığının Sözlük Bilimsel ve Ad Bilimsel Sınıflandırılması”, *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. Amasya Özel Sayısı, s. 215-285.
- ERDEM, M. D. (2007). “*Amasya Ağzıları*”, I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, T.C. Amasya Valiliği, Amasya. 811-819
- ERGİN, M. (2009). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Basım / Yayım / Tanıtım
- GÜLER, M. (2012). “Türkiye'deki İl Ve İlçe Ağzıları Üzerine Yapılan Lisansüstü Çalışmalarla İlgili Bir Değerlendirme”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7 (4), 1835-1861.
- GÜRSOY-NASKALI, E. (2000). “Ağız Çalışmalarının Diğer Disiplinlerle İlişkisi”, *Türkçe'nin Ağzıları Çalıştayı Bildirileri*, 12-13 Ekim 1998. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yay

- KARAHAN, L. (2017). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Ankara: TDK Yayınları,
- KORKMAZ, Z. (1995). “Anadolu Ağzları Üzerindeki Araştırmaların Bu Güncü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar. C.II*. Ankara: TDK Yayınları.
- NAKİBOĞLU, S. H. (2001). *Adıyaman ve Yöresi Ağzları*, Niğde: Niğde Üniversitesi Yayınları
- NAKİBOĞLU, Sadi Hıncal (2017). “Amasya, Çorum, Tokat İlleri Ağzlarında Kullanılan Bir Seslenme edatı:’Hêri’”, *TÜRÜK Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 1(10), 218-251.
- PEKACAR, T. (2003). *Suluova Ağzları*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SİLAHŞÖR, E. (2010). *Amasya Merkez Ağzının Ses Bilgisi Özellikleri*, *Diyalektolog-Ağız Araştırmaları Dergisi*, s.47-84
- SİLAHŞÖR, E. (2011). *Amasya Merkez Ağzı*, Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- ÜSTÜN, M. C. (2008). *Erzincan (Merkez) Ağzının Ses Bilgisi Ve Söz Varlığı*. Yüksek Lisans Tezi. Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TDK (2022). Ağız, <https://sozluk.gov.tr/> Erişim: 20.10.2022

KAYNAK KİŞİLER

- Abdulkadir Soydan -55 (Amasya-Merkez,Kaşka Köyü)
- Ahmet Çatal-45 (Taşova)
- Hüseyin Bolat – 56 (Suluova)
- Mustafa Başalan – 73 (Amasya-merkez,Ziyaret Kasabası)
- Mustafa Kartal – 62 (Göynücek –Alan köyü)
- Osman Meşeci -70 (Amasya-merkez, Aksalur köyü)
- Ömer Ali Gürle – 45 (Merzifon)
- Ömer Faruk Yıldız – 43 (Merzifon-Çaybaşı Köyü)
- Adem Dizkırıncı – 60 (Amasya –Merkez,Yıkılğan köyü)
- Sevim Teke – 53 (Taşova-Kızılgüldüren köyü)